

QIŞ OTLAQ EKOSİSTEMİNİN YAXŞILAŞDIRILMASINDA ƏZGƏN BİTKİSİNİN ƏHƏMİYYƏTİ

Rasib Zeynalov, Tünzalə Rüstəmovə, Mehman Məmmədov

*Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutu,
tunzale.rustamova68@gmail.com*

Kənd təsərrüfatı istehsalında əsas sahələrdən biri heyvandarlıqdır. Lakin heyvandarlığın sürətli inkişafının təmin olunmasında böyük rol oynayan təbii yem sahələrindən yem istehsal edilməsi məsələsi uzun illərdir ki, diqqətdən kənarda qalmışdır.

Təbii otlaqlar heyvandarlıq üçün möhkəm yem bazası yaratmaq əhəmiyyətinə malik olmaqla torpaqların degradasiyasının qarşısının alınmasına, aqroekosistemlərin və aqrolandşafların məhsuldarlığının və davamlılığının artırılmasına təsir göstərərək ərazinin ekoloji vəziyyətini yaxşılaşdırır.

Mal-qaranın otlaqda bəslənməsi heyvanların hərtərəfli inkişafına müsbət təsir edir. Bunun səbəbi yaşıl otlaq yemini yüksək keyfiyyətli və yaxşı həzmolunan zülal və vitaminlərlə zəngin olmasıdır. Təbii yaşıl otun qidalılığı ondan alınmış quru otun qidalılığından xeyli yüksəkdir. Çoxillik tədqiqatlar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, yaşıl otlaq yemi tərkibindəki quru maddənin miqdarına və ümumi qidalılığına görə qüvvəli yemlərə yaxındır. Həç bir yem, hətta qüvvəli yemlər də yaşıl otlaq yemini əvəz edə bilməz.

Otlaq şəraitində saxlanılan heyvanların orqanizmi möhkəm olur və bədən quruluşu düzgün formada inkişaf edir. Uzun müddət təmiz havada qalan heyvanlar xarici mühitin təsiri nəticəsində bədəncə möhkəm, sağlam və xəstəliklərə qarşı davamlı olur. Habelə otlaqlarda saxlanılan heyvanlar yüksək dölvərmə qabiliyyətinə malikdir.

Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatına yararlı ərazilərinin xeyli hissəsini təbii yem mənbələri təşkil edir ki, bunun da 1380 min hektarı yarımsəhra və quru bozqırlarda yerləşən qış otlaqlarıdır. Lakin bu sahələrdən düzgün istifadə edilməməsi, yaxşılaşdırılması üçün lazımı tədbirlərin görülməməsi nəticəsində onların məhsuldarlığı kəskin sürətdə azalmış, bir çox otlaq sahələrində eroziya, şorlaşma prosesləri güclənmiş və təbii yem sahələrinin xeyli hissəsi yararsız hala düşmüşdür.

Qeyd etmək lazımdır ki, müasir dövrdə otlaqların vəziyyəti heyvandarlığın tələblərinə cavab vermir. Çünki təbii yem sahələrinin məhsuldarlığı və texniki vəziyyəti istifadəyə nəzarətin aşağı olması nəticəsində xeyli pisləşmişdir. Otlaqaltı torpaqların maili yamaclarının orta və şiddətli dərəcədə su, külək, otlaq eroziyasına uğraması nəticəsində torpağın münbit üst qatının strukturu qismən və ya bütünlüklə pozulmuşdur ki, bu da ot örtüyünün seyrəkləşməsinə və məhsuldarlığın aşağı düşməsinə səbəb olmuşdur. Otlaqlarda eroziya prosesinin artmasına səbəb onların həddindən çox yüklənməsi, otarmanın düzgün təşkil edilməməsi, aqrotexniki və fitomeliorativ tədbirlərin həyata keçirilməməsidir.

Otlaqların systemsiz otarılması nəticəsində heyvanlar ilk növbədə qidalı və faydalı otları seçib yeyir, az qidalı zərərli bitkilər isə yeyilməmiş qalır. Beləliklə, otlaqlar əlaq otları ilə zibillənir və qiymətli yem bitkilərinin inkişafına mənfi təsir göstərərək otlağın botaniki tərkibinin kasadlaşmasına səbəb olur.

Təbii yem sahələrinin mövcud məhsuldarlığını potensial imkanlarına uyğunlaşdırmaq, heyvandarlığın təbii yemə olan tələbatını ödəmək üçün həmin sahələrdə bir sıra mədəni-texniki, aqrotexniki, meliorativ və fitomeliorativ tədbirlərin həyata keçirilməsinə xüsusi ehtiyac vardır. Otlaq sahələrinin heyvandarlığın inkişaf etdirilməsində müstəsna rolunu nəzərə alaraq, onların qorunub saxlanmasını, məhsuldarlığının artırılmasını təmin etmək məqsədilə otlaq ərazilərinə daimi qulluq edilməli, az məhsuldar sahələrdə yaxşılaşdırılma işləri aparılmalıdır.

Ona görə də biz yarımşəhra ərazidə yerləşən az məhsuldar təbii yem sahələrində əsaslı yaxşılaşdırma aparmaqla, otlaqaltı torpaqların məhsuldarlığının yüksəldilməsi yollarını tədqiq etmək və torpağın münbitliyinin artırılması üçün torpaq iqlim şəraitinə uyğun otlaq yem bitkilərindən istifadə etməklə əkmə otlaqların yaradılmasını məqsədəuyğun hesab etdik.

Səhra və yarımşəhra otlaqlarının məhsuldarlığını artırmağın səmərəli üsulu həmin zonanın torpaq-iqlim şəraitinə uyğun, quraqlığa, duza və otarılmaya davamlı yüksək məhsuldarlığı və yem keyfiyyəti olan, mal-qara tərəfindən yaxşı yeyilən, vegetasiya müddəti uzun olan bitkiləri səpmək yolu ilə əkmə otlaqların yaradılmasıdır. Bunun üçün tərəfimizdən quru subtropik iqlim şəraitində Abşeron rayonu ərazisində yerləşən təbii yem sahələrinin yaxşılaşdırılması texnologiyaları təkmilləşdirilməklə otlaqaltı torpaqların məhsulvermə qabiliyyətini yaxşılaşdırmaq üçün institutun Abşeron Yardımçı Təcrübə Təsərrüfatında (yemçilik) tədqiqat işi aparılmışdır. Təcrübə zamanı sınaqdan keçirilən bitkilər içərisində sivrim əzgən (*Bassia prostrata* L.) bitkisi xüsusi fərqlənmişdir.

Sivrim əzgən bitkisindən istifadə etməklə quru subtropik ərazilərdə əkmə otlaqlar yaratmaq üçün müxtəlif səpin sxemində (cərgəarası 45, 60, 70 sm) qoyulmuş təcrübələrdə müxtəlif gübrə normaları da öyrənilmişdir.

Təbii yem sahələrinin yaxşılaşdırılması texnologiyalarını təkmilləşdirməklə otlaqaltı torpaqların məhsulvermə qabiliyyətini yaxşılaşdırmaq məqsədilə əzgən bitkisindən və mineral (azot, fosfor və kalium) gübrələrindən istifadə etməklə yaradılmış əkmə otlaqlarda məhsuldarlıq yüksəldilmişdir. Sivrim əzgən bitkisindən qoyulmuş tarla təcrübələrində fenoloji müşahidələr aparılmış, bitkinin müxtəlif variantlar üzrə boy dinamikası və məhsuldarlıq göstəriciləri tədqiq olunmuşdur. Müxtəlif səpin sxemində (cərgəarası 45, 60, 70 sm) sivrim əzgən bitkisinin boyu gübrəsiz variantlarında meyvə əmələgəlmə fazasında 29-39 sm olduğu halda, gübrəli normalarında 33-45 sm arasında dəyişmişdir.

Aparılmış tədqiqatlar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, Abşeron rayonu şəraitində çoxillik otlaq yem bitkisi olan sivrim əzgən bitkisinin məhsuldarlığı müxtəlif səpin sxemlərində (cərgəarası 45, 60, 70 sm) 24,1-36,4 s/ha arasında tərəddüd etmişdir. Ən yüksək məhsuldarlıq cərgəarası 45 sm səpin sxemlərində olmuşdur.

Elmi tədqiqat işinin üçillik nəticələrinə əsasən, əzgən bitkisinin müxtəlif səpin sxemində (cərgəarası 45, 60, 70 sm) gübrəli normalarının gübrəsiz variantlarına nisbətən yaşıl kütlə məhsuldarlığı 23,2-36,1% arasında tərəddüd etmişdir. Əzgən bitkisinə gübrələrin tətbiqində ən yüksək məhsuldarlıq müxtəlif səpin sxemində (cərgəarası 45, 60, 70 sm) gübrəsiz variantlara nisbətən orta hesabla 32,7-36,1% yüksək yaşıl kütlə məhsulu verən $N_{60}P_{60}K_{40}$ variantına aid olmuşdur.

Beləliklə, tədqiqatın nəticələrinə əsasən, quru subtropik yarımşəhra ərazilərdə əzgən bitkisindən əkmə otlaq yaradarkən ən yaxşı səpin sxemi cərgəarası 45 sm, gübrələrin tətbiqində isə ən yaxşı gübrə norması $N_{60}P_{60}K_{40}$ variantı hesab olunur.